

rahvapärane ja kultuuritöötajate loodu. Esineja märkis, et enamikku Valgevene rahvapäraseid tähtpäevi ei tähistata enam spontaanselt, vaid tähistamiste eestvedajaks on kohalikud aktivistid või kultuuritöötajad. Kui mõni tähtpäev lisatakse UNESCO kultuuripärandi nimistusse, toob see tähistamistele kokku ajakirjanikke ja turiste, mistõttu tekib kiusatus muuta kunagised tavad efektsemaks ja kaunimaks. Leshkevich tõi näiteid oma välitöödest vastlate tähistamistel Valgevenes, näitlikustades, kuidas erinevate huvirühmade väärtuste skaala võib ulatudagi kohalike kommete algupärase tähistamise väärtustamisest kuni meelelahutusliku ajaveetmiseni, mille muudavad vaatamänguliseks ilusad rahvariided ja tantsuseaded.

Madis Arukask ja Käbi Suvi tõstasid küsimuse, mis saab muutuvate teadustrendide valguses soome-ugri müüdist ning kuivõrd on soome-ugri valdkonna uurimistöö puhul võimalik rääkida püsivatest väärtustest, väärtuste protsessuaalsusest ja dünaamilisusest; võib-olla tuleks väärtuste paikapanemine üldse usaldada mõne nõukogu kätte. Esinejad tõdesid, et 21. sajandil on vähenenud hõimutöö tähtsus nii Eesti ühiskonnas kui ka humanitaarteadustes, enam ei ole nii laia kõlapinda ka ühise rahvusidentiteedi rõhutamisel. Nüüdseks on soome-ugri välitööde kesksem eesmärk pigem muude siduvate lülide otsimine, näiteks liikumine inimliku arusaamise laienemise suunas, mis on edasise teadusliku kogumis- ja uurimistöö kitsamate uurimiseesmärkide saavutamise eelduseks. Püsivate väärtustena sai seega välja tuua omakeelsuse, välitööde pikaajalise jätkusuutlikkuse ning uurija isiksusliku ja erialase arengu.

Kokkuvõttes tõdeti taas, et kuna uurimistrendid ja -teemad muutuvad, peale kasvavad uued uurijate põlvkonnad, pakub välitöökonverents kogutu ja kogetu analüüsimiseks, kogemuste vahetamiseks ning teoreetilise uurimisraamistiku viimistlemiseks tänuväärse võimaluse.

Reet Hiimäe

2017. aasta Eesti Rahvaluule Arhiivis ja Eesti presidendi rahvaluulepreemia

Nagu iga aasta, tõi ka 2017. aasta Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudesse täiendust. ERA käsikirjakogusse laekus kokku 6810 lehekülge, käsikirjakogu maht oli aasta lõpuks üle 1,5 miljoni lehekülje (1 507 466 lk). Väga jõudsalt kasvab juba digitaalselt sündinud fotode hulk, aasta lõpuks oli neid kokku 35 025. Üheks suuremaks tööloiguks tänaste mäluasutuste töös on juba olemasoleva ainese digitaliseerimine. Aasta jooksul digitaliseeriti käsikirjalistest rahvaluulekogudest kokku 26 882 faili, fotosid digiteeriti 4017, helisalvestisi 717 tundi ja videosalvestisi 47 tunni jagu. Digitaliseerimine on tähtis, et huvilised saaksid hõlpsamalt kultuuripärandiga tutvuda, kuid sellega tagatakse ka materjali pikaajaline säilimine.

Aasta kogumistöö nägu kujundasid üliõpilaste ja nende õppejõudude kaastööd, tegutsemist jätkasid mitmed staažikad kaastöölised, samuti viidi arhiivis läbi kaks kogumisvõistlust.

Eesti Vabariigi Presidendi rahvaluulepreemia andis president Kersti Kaljulaid üle 26. veebruaril 2018, selle vääriliseks valiti neli inimest: Urve Buschmann, Vaike Hang, Ene Lukka-Jegikjan ja Rasmus Kask.

Urve Buschmann pälvis preemia sisukate kaastööde eest aastatel 2002–2017. Tema kirjapanekuid on arhiivis üle 200 lehekülje, lisaks fotosid, laululehti ja muud lisamaterjali. Ta on silmapaistvate töödega osa võtnud mitmest ERA kogumisvõistlusest. Eelmise aasta perenimedelugude võistlusele “Imelik nimi” esitatud võistlustöö jäi žüriile kohe silma. Nagu eelmisedki kirjapanekud, on ka see haarava sisu ja ladusa jutustamisviisiga, kus kirjutaja toob olulise oskuslikult esile. Kirjutised sisaldavad lisaks vanaemalt jt pereliikmetelt kuulnud rahvaluuleteadetele ka rohkesti fakte ja uurimuslikku ainet (koha- ja isikunimedelugude päritolu jne) ning tähelepanelikke detailseid kirjeldusi (lapsepõlve- ja linnamaastikud, matusekombestik jm). Uurimustööd ammutavad ainet kirjutaja enda kogemustest, tema pereloost ja kodukohast. Urve Buschmanni töödes kajastub Järvamaalt Nurmsi külast Jalapuu talust pärit pere elu läbi 20. sajandi teise poole.

Vaike Hang on Eesti Rahvaluule Arhiiviga seotud olnud pikemat aega kui hea kolleeg ja nõuandja loodusteaduse alal, aga alates 1981. aastast ka kui kaastööline, rahvaluule koguja. Tema kaastöid on esile tõstetud ka mitmel kogumisvõistlusel (nt tudengipärimus 1995, “Minu maastikud” 2015). Kokku on temalt ERAs 2018. aasta alguseks arhiveeritud üle 300 lehekülje omakäelisi kirjapanekuid, mida iseloomustavad loodusteadlasele omane täpsus ning kodukandi-uurijale omane hoolivus ja tundlikkus. Läbi aastakümnete on ta missioonitundlikult vahendanud ERAle materjale teistelt: laulukladesid, fotosid, helisalvestusi, kettkirju jne. Vaike Hangu esimene saadetis rahvaluule arhiivi pärineb aastast 1979, mil ta taluehitiste kaardistamise käigus küsitles 34 inimest, kogudes andmeid peaaegu 50 talu kohta Tõstamaa kihelkonna põhjaosast. Tõstamaa kihelkond ja Tõhela küla kajastub tema töödes järjekindlalt. Rohkesti sama kandi ainelist kultuuri käsitlevaid töid on Vaike Hang kirjutanud Eesti Rahva Muuseumile, pälvides teenelise korrespondendi tiitli. Mitmeid kultuurilooliselt olulisi materjale on ta toonud Eesti kultuuriloolisse arhiivi.

Ene Lukka-Jegikjan pälvis preemia kogumistöe juhendamise eest aastatel 2008–2015. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia kauaaegse õppejõu ning Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu kursuste juhendajana on ta palunud osalejatel-üliõpilastel vastata mitmesugustele rahvaluuleteemalistele küsitlustele, töödes on kirjeldatud kalendritähtpäevade pidamist, matuse-, pulma- ja sünnikombestikku jm, kokku rohkem kui 2000 leheküljel. Kirja on pandud noorte endi uuemat pärimust (sõbrapäev, sünnipäevad), kuid küsitletud on ka oma vanemaid pereliikmeid või sugulasi-tuttavaid. Lisaks tudengitöödele on Ene Lukka-Jegikjan ise salvestanud traditsioonikandjatelt laule, pillilugusid, aga ka fotosid ja videosalvestusi. Vaimse kultuuripärandi väärtustamisele pühendununa oskab Ene Lukka-Jegikjan hinnata rahvaluule talletamise tähtsust ning anda seda hoiakut edasi tudengitele.

Rasmus Kask, SA Eesti Vabaõhumuuseumi maa-arhitektuuri keskuse teadur ja Tallinna Ülikooli kultuuriteaduste doktorant, juhtis 2017. aasta suvel välitöid Soomaa rahvuspargis. Lisaks oma põhitööle, taluarhitektuuri inventeerimisele talletas ta ka kohalikku pärimust. Välitööle kaasati tudengeid, kohalikke inimesi ja teisi huvilisi, nii said tudengid kogemusi välitöödest ja materjali korrastamisest, oskusi ja julgust kogumistööga soovi korral ka tulevikus jätkata. 2017. aastal anti ERAle üle 21 tunni jagu salvestisi ja rohkelt fotosid: sisukas ja põgus vaade Soomaa piirkonna eripärasele

Vasakult: Ene Lukka-Jegikjan, Vaike Hang, President Kersti Kaljulaid ja Urve Buschmann, taga seisab Rasmus Kask. Alar Madissoni foto 2018.

loodus- ja kultuuripärimusele. Materjal on eeskujulikult korrastatud ning täiendab oluliselt Soomaal 2006. aastal alustatud rahvusparkide mälumaastike projekti raames talletatud pärimust. Välitööde tulemusena on Rasmus Kask andnud nii tudengitele kui kohalikele praktilisi välitööoskusi, mis loodetavasti motiveerib Soomaa pärimuse talletamisega edasi tegelema.

Eesti Rahvaluule Arhiivis korraldati 2017. aastal kaks kogumisvõistlust – “Loomariik ja inimene” ja “Imelik nimi”.

Kogumisvõistlusele “Loomariik ja inimene” saabus 26 kaastööd. Sõltuvalt kirjutajast olid tähelepanu keskmes kas uskumused ja loomadega seotud ended, peitenimed, vanasõnad jm ütlusfolkloor või kogemusjutud. Samuti lahati inimese suhet ümbritseva elusloodusega laiemalt. Elamuslikud olid kirjeldused isiklikest kohtumistest metsloomadega: loomade käitumise vaatlus, emotsioon, hoiakud looma suhtes. Hindamisel pidas žürii kõige olulisemaks inimese ja loomariigi suhte väljendust, selle esitust ja tervik-

likkust juhtumikirjelduses, aga ka ütlusfolkloori ja uskumuste kajastamist, etoloogilisi tähelepanekuid jm. Silmapaistvaid, äramärgitud ja eripreemia pälvinud töid oli kokku 12. Esiletõstetud tööd: Ellu Elken, Salme Heinla, Ainu Kään, Eha Võso; äramärgitud tööd: Kaja Kasemaa, Age-Li Liivak, Enda Naaber, Leida Oesalg, Ellen Randoja, Anne Rebane, Anu Soon; eripreemia: Asael Truupõld. Žüriis olid võistlusteema algataja, ERA vanemteadur Mall Hiimäe, teadur Astrid Tuisk ja kohapärimuse töörühma liige Lona Päll. Mall Hiimäe on asunud koostama järge “Väikesele linnuraamatule”, raamatut loomadega seotud pärimusest, ning laekunud võistlustööd on seejuures tõhusaks täienduseks varasemale arhiivimaterjalile.

Kogumisvõistlusele “Imelik nimi” saabus 45 kaastööd. Laekus mitmeid uurimuslikke töid, aga samuti nimeanekdoote, isiklikke suhteid väljendavaid lugusid – sõnaga, kõike, mis puudutab perenimerepertuaari. Kirjutati ka nimedest laiemalt, nt ka ees-, hüüd- ja loomanimedest. Needki on ju loomuldasa seotud perekonnanimelugudega. Silmapaistvaid, äramärgitud ja eripreemia pälvinud töid oli kokku 20. Esiletõstetud tööd: Urve Buschmann, Elvy Ennis, Urmas Haud, Eerik Purje, Kristen Suokass, Tiina Tafenau, Eha Võso; äramärgitud: Tiit Birkan, Kaja Kasemaa, Aime Kuum, Maret Lehto, Ellen Randoja, Vesta Saar, Helja Sutt, Lembitu Twerdjanski; eripreemiad: Enno Reinsalu, Asael Truupõld ja Maret Usar uurimuslikkuse eest, Lehte Oraka kauni vormistuse eest, Peeter Suislepp terviklikkuse ja värskuse eest. Hindamisel võeti arvesse kolme põhimõtet: nimeinfo rikkalikkust (kui palju ühe või mitme perekonnanime taustu lahti oli seletatud), jutustamisoskust, ja põhjalikkust (kas kirjutaja oli teinud eraldi arhiivitööd, küsitlenud teisi inimesi jms). Nõnda näib, et eelis oli pikematel kaastöödel, kuid mõnigi lühike lugu võlus just oma terviklikkusega. Žüriis olid kirjandusteadlane ja elulugude uurija Rutt Hinrikus, folklorist ja perepärimuse uurija Tiiu Jaago, kirjandusteadlane ja luuletaja Aare Pilv, arhivaar Kadri Tamm, folklorist ja nimelugude uurija Ell Vahtramäe ja Valdo Valper ERA kohapärimuse töörühmast. Mõte koguda seekord perekonnanime-teemalisi lugusid sai alguse ühest kirjandusmuuseumi koostööprojektist. Nimelt asus Eesti Keele Instituut pärast “Eesti kohanimeraamatu” valmimist kokku panema raamatut Eesti perekonnanimedest. Nimelugusid on juba meie arhiivi vanimates, Hurda ja Eiseni kogudes, ja samas on tegu täiesti elava pärimusega, nagu nähtub ka võistluse “Imelik nimi” kaastöödest.

Valikuga selle teemalistest rahvaluulepaladest saab tutvuda kirjandusmuuseumi infosüsteemi Kivike kogukonnaportaali Perekonnanimelood lehel <https://kivike.kirmus.ee/index.php?id=33&module=415&op=11>.

Ann ja Ants Roos on oma poja Steni mälestuseks juba 25 korda korraldanud lastele muinasjutuvõistlust, nüüd andsid nad kirjutatud muinasjutud, neid on 30 kasti, arhiivi hoiule. Tegemist on tähelepanuväärse koguga, mis ühendab endas vanemat vormi ja uuenduslikku sisu, kuna lapsed pikivad muinasjuttudesse teemasid tänasest elust.

Juuli alguses käisid Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia pärimusmuusikud koos kahe ERA töötajaga välitööl Udmurdimaal. Tehnikaga, mis annab võimaluse eraldi salvestada iga kooriliikme häält, salvestati bessermanide ja põhja-udmurtide mitme-häälet laulu 11 külas, lisaks tehti fotosid ja filmiti. Kohtumistel saadi lisaks lauludele osa udmurdi külaliste võõrustamise traditsioonist, omalt poolt lauldi enne retke õpitud eesti, bessermani ja udmurdi rahvalaule.

Tartu Ülikooli õppejõud, rahvaluule dotsent Tiiu Jaago loovutas mitmete enda läbi- viidud kursuste materjalid, mille hulgas leidub nii üliõpilastöid kui ka loengute konspekte. Üleantud aines on eeskujulikult vormistatud ning seetõttu kergesti kasutatav.

Kaastöölise päev Eesti Rahvaluule Arhiivi uurijasaalis, kõneleb kogumisvõistluse "Loomariik ja inimene" läbiviija, ERA vanemteadur Mall Hiemäe. Kristi Ziugandi foto 2018.

Möödunud aasta jooksul anti arhiivile hoiustamiseks mitmeid erinevaid materjale: Valdur Mikita andis üle tudengite esseed, mis käsitlesid peamiselt isiklikku paigatunnetust; Eduard Parts fotod Eesti asundustest Oudova piirkonnas; Kadri Sildvee rahvaluulekoguja Priidu Tammepuu kirjad; Helvi Palusaar mälestusi Viljandimaa prokuratuuri ja miilitsa tööst ja teisi.

Koostatud ja arhiivile saadetud on kaunilt kujundatud mälestusi oma lähedastest, kodutaludest ja -küladest, nagu Aada Aasa mäletused oma pere põlvnemisest, esivanematest ja kaasaegsetest; Eva Murula vanaema laulud, mälestused Randivälja küla ajaloo ja taludest, meenutused sugulastest; Salme Kaljuorg saatis kaunilt kujundatud ema ja isa (Fjokla ja Nikolai Ōunapuu) mälestused; Aare Lõhmussaar mälestused Keskküla talu rahvast ja nende toimetamistest; Helgi Lilleste Kumma küla ajaloo. Alo Põldmäe andis arhiivile oma isa Rudolf Põldmäe mälestused töötegemistest ja lõbutsemisest lapse- ja noorusaegadel talus Jüri kihelkonnas; Vello Tohter meenutused ja fotod Kullamaa kihelkonna Liivi küla Mõrdu külast, oma perekonnast ja kodutalust.

Võrukeelse *Uma Lehe* toimetuse saatis arhiivi ka oma jutuvõistluse 2015. ja 2016. aasta võistlustööd ja Viru Instituut (Marge Lepik) Viru murdesõnavara ja -tekstide kogumise võistluse kaastööd, mis sisaldavad rohkesti pärimusainest.

Võistlustööde kirjutajaid ja kaastöölisi toetasid Eesti Kultuurkapital, Petrone Print, Rahva Raamat ja Varrak.

Täname kõiki kaastööde eest! 2018. aastal ootame nii noori ja lapsi kui ka vanemaid inimesi osalema eraldi kogumisvõistlustel.

Noortele ja lastele suunatud võistluse “Püüa vanaema lugu purki!” eesmärk on salvestada Eesti vanema põlvkonna inimeselt tema jaoks tõeliselt oluline lugu või laul. See võib olla lugu, mis on juhtunud jutustaja endaga, ere mälestus, kellelki teiselt kuulnud lugu, mis on jutustajat läbi elu saatnud, või hoopis õpetlik juhtum, mis on pannud kaasa mõtlema. Osalema on oodatud koolinoored ja tudengid, aga ka teised, kes vanema põlvkonna sõnumi tulevikku talletamist vajalikuks peavad. Parimaid kogujaid eri vanuseastmetes premeeritakse auhindadega.

Nutiseadmesõbralik koduleht, mis juhib noort läbi kogumistöö etappide, asub veebiaadressil <http://kratt.folklore.ee/vanaema/>. Kogumisvõistlus kuulub Euroopa kultuuripärandiaasta (2018) sündmuste sekka Eestis.

Vanemad inimesed saavad osa võtta aga samalaadsest võistlusest “Minu (vanaema) lugu”. Võistlusel osalejatelt oodatakse, et nad paneksid kirja vähemalt ühe kas endale tõeliselt olulise loo või laulu, või vähemalt ühe loo või laulu, mis on olnud väga oluline mõnele kirjutaja vanaemale (või vanaisale või siis vanemale sugulasele/tuttavale). Lood saab kirjutada kogumisportaali Kratt: <http://kratt.folklore.ee>, saata e-mailile kratt@folklore.ee või postiga rahvaluule arhiivi.

Astrid Tuisk

“Kas sugu loeb?” – folkloristide 13. talvekonverents Nelijärvel

Eesti folkloristid, rahvaluuletudengid, külalisteadurid ja teised asjahuvilised kogunesid 8. ja 9. märtsil juba 13. korda traditsioonilisele talvekonverentsile, mis leidis sedapuhku aset Nelijärve puhkekeskuses. Tänavu oli konverentsi korraldusjärg Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna käes. Peakorraldaja Merili Metsvahi valis perekonnaajaloo uurijana talvekonverentsi tuumaks soo-uuringud; sellest ka otsekohene ja arutlema kutsuv pealkiri “Kas sugu loeb?”.

Sootemaatika on olnud 2017. aasta sügisest saati ühiskonnas varasemast rohkem esil: #MeToo-algatus on andnud hääle seksuaalse väärkohtlemise varem vaikinud ohvritele, ahistamiskandaalid meil ja mujal on ükshaaval avalikuks tulnud, meedias on tekkinud tuline arutelu. Metsvahi on aga rõhutanud, et ühiskondlikus debatis on liiga vähe arvestatud ajaloolis-kultuurilise mõõtmega. Ta näeb tõigas, et Eesti ametlik ajalookirjutus on algusest peale võtnud omaks mõtte sajandite pikkusest siinmail kehtinud patriarhaadist, märki enesekolonisatsioonist. Folkloristide 13. talvekonverents oli mõeldud kummutama selliseid stereotüüpe ning lisama avalikku arutellu kultuuriloolist mõõdet.

Konverentsi esimesel päeval toimus kokku viis ettekandesessiooni. Kuna osavõtjate hulgas oli palju välistudengeid ning rahvusvahelisi külalisteadureid, peeti avasessioon kahes keeles. Talvekonverentsi esimese ettekande pidas Tallinna Ülikooli vanemteadur Mrika Mägi, kes teoretiseeris ristiusustamiseelse matrilineaarse ühiskonnakorralduse üle Eesti aladel, tuginedes arheoloogilistele, ajaloolistele ja rahvaluuleandmetele läänemeresoome hõimude kohta. Ühtlasi esitas ta võrdleva vaatepunkti erinevatest varastest matrilinearsetest ühiskondadest. Tartu Ülikooli professor Mati Laur ja Ken Ird Tartu Ülikooli muuseumist kõnelesid vallasemade hääbistuskaristustest ja lapsetappudest